

เศรษฐกิจยางพาราไทย

โครงสร้างการตลาด การส่งผ่านราคา และอนาคต

รองศาสตราจารย์ ดร.มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. 2569

ผู้เขียน	รองศาสตราจารย์ ดร.มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร
อำนวยการผลิต	สรชา จุลละมณฑล
ผู้จัดการฝ่ายผลิต	ภัทรวรรณ สุนทรธนานุกูล
กองบรรณาธิการ	ปฐมา สุนทรโรทยาน, วิจิตรา กิจตั้งวัฒนา, มินตรา ฮมแสน, นุชิดา ทาเวียง
ศิลปกรรม	พลสิษฐ์สัทคุณ จุลละมณฑล, สุธน ตียะมณี

Copyright © 2569 ห้ามนำส่วนหนึ่งส่วนใดหนังสือเล่มนี้เพื่อผลิตใหม่ ห้ามทำซ้ำหรือละเมิดลิขสิทธิ์โดยส่งเนื้อหาสาระสำคัญ ทั้งทางอิเล็กทรอนิกส์หรือรูปแบบต่างๆ รวมถึงการถ่ายเอกสาร การทำสำเนา การเก็บข้อมูลในทุกรูปแบบ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

ราคา 450 บาท

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เริ่มต้นจากคำถามสำคัญเพียงข้อเดียวว่า เหตุใดประเทศไทยซึ่งเป็นผู้ผลิตและส่งออกยางธรรมชาติรายใหญ่ของโลกมายาวนานกว่าสี่ทศวรรษ จึงยังไม่สามารถเปลี่ยนความได้เปรียบด้านปริมาณให้เป็นอำนาจในการกำหนดมูลค่าได้ แม้คำถามนี้จะถูกหยิบยกขึ้นในเวทีนโยบายไทยอย่างต่อเนื่อง แต่คำอธิบายส่วนใหญ่มักหยุดอยู่เพียงระดับอาการ เช่น ราคาตกเพราะอุปทานล้นตลาด หรือเกษตรกรถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง หนังสือเล่มนี้เสนอว่าคำอธิบายดังกล่าวยังไม่เพียงพอ และในบางกรณีไม่สอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ ภาวะที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายได้ชัดเจนกว่าผ่านโครงสร้างของห่วงโซ่มูลค่าโลก การจัดสรรความเสี่ยงที่ไม่สอดคล้องกับความสามารถในการรับภาระของแต่ละฝ่าย และการออกแบบสถาบันที่ยังพึ่งพาเครื่องมือด้านราคาเป็นหลัก

หนังสือเล่มนี้มีลักษณะเป็นงานสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงวิชาการ (scholarly monograph) มิใช่ตำราเศรษฐศาสตร์สินค้าเกษตรที่มุ่งอธิบายทฤษฎีอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ต้นจนจบ และมีใช้รายงานนโยบายที่มุ่งเสนอทางออกเฉพาะหน้า เนื้อหาเริ่มจากข้อเสนอหลักหนึ่งประการ แล้วใช้หลักฐานเชิงประจักษ์จากข้อมูลหลายชุดรวมกับกรอบทฤษฎีจากหลายสาขาเพื่อตรวจสอบข้อเสนอ้นั้นตลอดทั้งหกบท ทฤษฎีจึงถูกนำมาใช้ในฐานะเครื่องมือวิเคราะห์ตามความจำเป็น มิใช่เนื้อหาที่ต้องอธิบายให้ครอบคลุมทุกสาขา

หนังสือมีวัตถุประสงค์สามประการ ประการแรก เพื่อเสนอกรอบอธิบายที่ผู้เขียนเรียกว่า “ภาวะผู้นำเชิงปริมาณที่ไร้อำนาจเชิงมูลค่า” พร้อมวิเคราะห์กลไกสี่ประการที่ทำงานร่วมกันและค้ำยันภาวะดังกล่าว ประการที่สอง เพื่อตรวจสอบคำอธิบายที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในวงนโยบายไทยด้วยข้อมูลราคารายวันและข้อมูลจุลภาคระดับผู้ถือครอง โดยรายงานผลอย่างตรงไปตรงมา แม้ข้อค้นพบจะขัดกับคำอธิบายที่ผู้เขียนเคยยอมรับก็ตาม และประการที่สาม เพื่อเสนอแนวทางปรับบทบาทของรัฐจากผู้แทรกแซงราคาไปสู่ผู้กำกับและผู้สร้างโครงสร้างพื้นฐานของตลาด พร้อมประเมินต้นทุนและผลได้ของแต่ละทางเลือกเท่าที่ข้อมูลเอื้ออำนวย

ด้วยลักษณะดังกล่าว หนังสือจึงมุ่งถึงผู้อ่านสามกลุ่ม กลุ่มแรกคือนิสิต นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาและนักวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์เกษตร เศรษฐศาสตร์ การพัฒนา และเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ซึ่งต้องการกรณีศึกษาที่เชื่อมโยงกรอบ ทฤษฎีกับหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างครบวงจร กลุ่มที่สองคือผู้กำหนดนโยบายและ นักวิเคราะห์ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับยางพารา ซึ่งต้องการหลักฐานเชิงปริมาณ ประกอบการตัดสินใจ และกลุ่มที่สาม คือ ผู้ประกอบการและผู้แทนสถาบันเกษตรกร ซึ่งต้องการเข้าใจตำแหน่งและข้อจำกัดของตนในห่วงโซ่มูลค่าโลก

ผู้อ่านควรมีพื้นฐานเศรษฐศาสตร์จุลภาคระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะเรื่อง อุปสงค์และอุปทาน โครงสร้างตลาด และส่วนเกินทางเศรษฐกิจ สำหรับบทที่ 3 ซึ่งใช้ เครื่องมือเศรษฐมิติมากที่สุด ผู้อ่านที่คุ้นเคยกับการวิเคราะห์อนุกรมเวลาเบื้องต้น ได้แก่ ความนิ่งของอนุกรม ความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาว และแบบจำลองการ ปรับตัวเข้าสู่ดุลยภาพ จะเข้าใจรายละเอียดได้ลึกยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่มีพื้นฐาน ดังกล่าวยังสามารถติดตามข้อค้นพบสำคัญได้ เนื่องจากแต่ละหัวข้อในบทที่ 3 ปิดท้าย ด้วยการแปลผลทางสถิติให้เป็นความหมายเชิงเศรษฐศาสตร์ ขณะที่สูตรและ รายละเอียดทางเทคนิคทั้งหมดรวบรวมไว้ในภาคผนวกท้ายเล่ม เพื่อรักษาความ ต่อเนื่องของเนื้อหาหลัก

โครงสร้างของหนังสือออกแบบให้อ่านตามลำดับ เนื่องจากข้อเสนอและ หลักฐานในแต่ละบทเชื่อมต่อและสะสมกันเป็นชั้น บทที่ 1 วางกรอบการวิเคราะห์ และกำหนดนิยามสำคัญ บทที่ 2 อธิบายโครงสร้างการผลิตและตำแหน่งของไทยใน ห่วงโซ่มูลค่า บทที่ 3 ตรวจสอบกลไกการกำหนดและการส่งผ่านราคาด้วยหลักฐาน เชิงประจักษ์ บทที่ 5 วิเคราะห์ความล้มเหลวของตลาดและข้อจำกัดเชิงสถาบัน บทที่ 6 พิจารณาแรงกดดันจากภายนอกและบทบาทของรัฐ ก่อนที่บทที่ 7 จะสังเคราะห์ ข้อค้นพบและเสนอทิศทางการสำหรับอนาคต อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านที่สนใจข้อเสนอ เชิงนโยบายเป็นหลักอาจเริ่มจากบทที่ 7 แล้วจึงย้อนกลับไปพิจารณาหลักฐานในบท ที่เกี่ยวข้อง ส่วนผู้ที่สนใจระเบียบวิธีอาจอ่านภาคผนวกท้ายเล่มแยกจากเนื้อหาหลักได้ โดยอภิธานศัพท์และรายการคำย่ออยู่ในหัวข้อ ผ.2 และ ผ.3

เพื่อให้การใช้ข้อมูลและการตีความผลมีความชัดเจน ตัวเลขในหนังสือแบ่งออกเป็นสามประเภท ประเภทแรก คือ สถิติทางการจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งระบุแหล่งที่มาและปีอ้างอิงทุกครั้ง ประเภทที่สอง คือ ผลการประมาณค่าของผู้เขียนจากข้อมูลดิบ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการ ชัดข้อมูล และช่วงเวลาการศึกษาไว้ในภาคผนวก และประเภทที่สาม คือ ผลการจำลองสถานการณ์ภายใต้สมมติฐานที่กำหนด ซึ่งระบุเงื่อนไขไว้ในหมายเหตุใต้ตาราง ตัวเลขประเภทสุดท้ายมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงทิศทางและขนาดของผลกระทบภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ จึงไม่ควรนำไปใช้แทนสถิติทางการหรือเป็นฐานในการจัดทำงบประมาณโดยตรง นอกจากนี้ เมื่อความไม่แน่นอนมีนัยสำคัญ หนังสือจะรายงานผลเป็นช่วงแทนค่าจุดเดียว เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างภาพของความแม่นยำที่เกินกว่าข้อมูลจะรองรับ

ตัวเลขฐานการผลิตทั้งหมดคำนวณขึ้นใหม่จากข้อมูลจุลภาคของสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 มิได้คัดลอกจากเอกสารทุติยภูมิ เหตุผลในการเลือกฐานข้อมูลดังกล่าวและข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องอธิบายไว้ในกล่องที่ 1.1 ส่วนการประมาณค่าด้านราคาใช้ข้อมูลรายวันระหว่างปี 2561–2569 ซึ่งครอบคลุมทั้งวัฏจักรราคาขาลง ช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา และช่วงการฟื้นตัวของราคา ผลการศึกษาจึงไม่ได้ตั้งอยู่บนการเลือกช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งเพื่อสนับสนุนข้อสรุปที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ข้อคิดเห็นต่อร่างหนังสือ ข้อเสนอแนะเหล่านั้นนำไปสู่การปรับปรุงความสอดคล้องของตัวเลข การจำแนกระดับของกติกากำหนดใหม่ และการจัดทำภาคผนวกเพื่อให้หลักฐานและผลการคำนวณตรวจสอบย้อนกลับได้ อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องใด ๆ ที่ยังคงเหลืออยู่เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

รองศาสตราจารย์ ดร.มนต์ชัย พิณจิตรสมุทร

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

บทที่ 1 ผู้นำเชิงปริมาณที่ใช้อำนาจเชิงมูลค่า	15
1.1 ตำแหน่งของไทยในเวทียางพาราโลก	18
1.2 ความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของยางพาราต่อเศรษฐกิจมหภาคและชนบทไทย	37
1.3 กรอบทฤษฎี วิธีวิทยา และคำถามวิจัยของหนังสือ	45
1.4 กรอบสังเคราะห์ของหนังสือ: อำนาจเชิงมูลค่า และการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐผู้กำกับ	51
สรุปสาระสำคัญ	57
บทที่ 2 การติดล็อกเชิงมูลค่าจากโครงสร้างภายในประเทศ	60
2.1 วิวัฒนาการเชิงสถาบันและฐานเชิงพื้นที่ของระบบยางพาราไทย	62
2.2 โครงสร้างต้นน้ำ: สวนยาง แรงงาน และความล้มเหลวของตลาดสถาบัน	75
2.3 โครงสร้างกลางน้ำและปลายน้ำ: อำนาจตลาด อุปสรรค และการกระจายมูลค่า	84
สรุปสาระสำคัญ	98
บทที่ 3 กับดักการรับราคาในตลาดโลก	101
3.1 ภาพรวมเศรษฐกิจโลกและแนวโน้มอุปสงค์ยางธรรมชาติ	102
3.2 การเคลื่อนไหวของราคารายางและกลไกตลาดล่วงหน้า	126
สรุปสาระสำคัญ	147
บทที่ 4 การส่งผ่านราคาและการกระจายความเสี่ยง	150
4.1 การส่งผ่านราคาและการกระจายมูลค่าในตลาดยางพาราไทย	151
4.2 การบริหารความเสี่ยงราคาและกลไกรักษาเสถียรภาพ	187
สรุปสาระสำคัญ	203
บทที่ 5 ความล้มเหลวของตลาดและดุลยภาพที่ค้ำจุนเครื่องมือเดิม	206
5.1 ความล้มเหลวของตลาดในระบบยางพาราไทย: การวินิจฉัยและการวัดขนาด	207
5.2 สถาบันกำกับและระบบสนับสนุน: ชีตความสามารถและจุดต่อ	221
5.3 เศรษฐศาสตร์การเมืองของการคงอยู่ของเครื่องมือพยางราคา	228

5.4 บทเรียนเชิงเปรียบเทียบ: เงื่อนไขของการเปลี่ยนผ่าน	237
5.5 รัฐผู้กำกับในบริบทระบบราชการไทย	251
สรุปสาระสำคัญ	253
บทที่ 6 รัฐผู้กำกับและกติกาสีเขียว	256
6.1 ความพร้อมของสถาบันต่อบทบาทรัฐผู้กำกับ	257
6.2 แรงผลักดันภายนอก: กฎการค้าสีเขียว ความเสี่ยงเชิงกายภาพ และการแข่งขันด้วยมาตรฐาน	267
6.3 รัฐผู้กำกับเพื่อสร้างอำนาจเชิงมูลค่า	287
สรุปสาระสำคัญ	300
บทที่ 7 หัวเสาหลักและแผนที่นำทาง	304
7.1 การลงทุนด้านนวัตกรรมและการยกระดับอุตสาหกรรม	306
7.2 นโยบายสีเขียวและความยั่งยืน	316
7.3 นวัตกรรมทางการเงินและการสร้างเสถียรภาพด้านรายได้	326
7.4 การบูรณาการสู่กรอบหัวเสาหลักและแผนที่นำทาง	336
สรุปสาระสำคัญ	344
ภาคผนวก ข้อมูลอ้างอิง ศัพท์ และวิธีการคำนวณ	
อภิธานศัพท์	346
บรรณานุกรม	362
ดัชนี	381
ประวัติผู้เขียน	390

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	กรอบแนวคิด: ห่วงโซ่มูลค่ายางพาราที่ขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ และตำแหน่งของเกษตรกรไทยในห่วงโซ่	21
ภาพที่ 1.2	กรอบแม่บทของหนังสือ: จากภาวะผู้นำเชิงปริมาณ ที่ไร้อำนาจเชิงมูลค่าสู่รัฐผู้กำกับเพื่อสร้างอำนาจเชิงมูลค่า	52
ภาพที่ 2.1	เส้นเวลาของวิวัฒนาการสถาบันและนโยบายยางพาราไทย พ.ศ. 2503–2566	64
ภาพที่ 2.2	กลไกของการติดล็อกเชิงสถาบันในระบบยางพาราไทย	68
ภาพที่ 2.3	โครงสร้างห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมยางพาราไทย	87
ภาพที่ 3.1	เปรียบเทียบการใช้ยางธรรมชาติระหว่างยานยนต์ ICE กับ EV	113
ภาพที่ 3.2	โครงสร้างการค้นพบราคาในตลาดยางธรรมชาติโลก พ.ศ. 2561–2569	135
ภาพที่ 3.3	รูปแบบฤดูกาลของราคายางธรรมชาติในตลาดอ้างอิงหลัก พ.ศ. 2561–2569	141
ภาพที่ 3.4	ความผันผวนแบบมีเงื่อนไขของราคายาง FOB Bangkok RSS3 พ.ศ. 2561–2569	145
ภาพที่ 4.1	พัฒนาการของการส่งผ่านราคาในขั้นที่สองและขั้นที่สาม จำแนกตามช่วงเวลา	156
ภาพที่ 4.2	ขนาดของความไม่สมมาตรในระยะยาว และความไม่เสถียร ของความไม่สมมาตรด้านความเร็ว	164
ภาพที่ 4.3	ส่วนต่างระหว่างราคาส่งออกกับราคาอ้างอิงโลก รายปี จำแนกตามประเทศผู้ผลิต	174
ภาพที่ 4.4	พัฒนาการของส่วนต่างราคารายชั้น และการตอบสนองต่อความผันผวนของราคา	181
ภาพที่ 4.5	โครงสร้างการส่งผ่านราคาสามชั้นของห่วงโซ่ยางพาราไทย พร้อมค่าประมาณ จากการวิเคราะห์	183
ภาพที่ 4.6	ลำดับขั้นของการบริหารความเสี่ยงในห่วงโซ่ยางพาราไทย	192
ภาพที่ 4.7	ราคายางแผ่นรมควันชั้น 3 FOB กรุงเทพฯ รายเดือน และขอบเขตราคาล้างของกติกาสองรูปแบบ	201
ภาพที่ 5.1	การแยกองค์ประกอบของส่วนต่างราคาหน้าสวนกับราคาส่งออก FOB Bangkok (บาท/กิโลกรัม ฐาน DRC)	214
ภาพที่ 6.1	รัฐผู้กำกับกับการเปลี่ยนแรงผลักดันสีเขียวสู่อำนาจเชิงมูลค่า	299

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1	ส่วนแบ่งการผลิตยางธรรมชาติโลก ปี 2563–2566 ใน 5 ประเทศ ผู้ผลิตหลัก	20
ตารางที่ 1.2	โครงสร้างและขนาดของมูลค่าส่งออกยางของไทย ปี 2557–2566	26
ตารางที่ 1.3	ส่วนแบ่งตลาดโลกและความชำนาญเฉพาะด้านยาง ของประเทศผู้ผลิตหลัก ปี 2566	30
ตารางที่ 1.4	สัดส่วนตลาดผู้ซื้อขายปลายทาง และการกระจุกตัวของการส่งออก ยางธรรมชาติไทย ปี 2557–2566	33
ตารางที่ 1.5	หนี้สินและแหล่งเงินทุนของครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตร ปี 2546, 2556 และ 2566	40
ตารางที่ 1.6	ผลตอบแทนสุทธิและความผันผวนของรายได้จากพืชเกษตรหลัก ปี 2562–2566	43
ตารางที่ 1.7	ข้อคาถหมายเชิงกลไกและตำแหน่งการตรวจสอบในหนังสือ	54
ตารางที่ 1.8	การจับคู่กลไกของวงจรกับดักกับช่องว่างเชิงสถาบัน และหน้าที่ของรัฐผู้กำกับ	56
ตารางที่ 2.1	โครงสร้างรายได้และแผนการใช้จ่าย ของการยางแห่งประเทศไทย ปีงบประมาณ 2567–2569 (ล้านบาท)	66
ตารางที่ 2.2	สัดส่วนการจัดสรรเงินกองทุนพัฒนายางพาราตามวัตถุประสงค์ ในมาตรา 49	67
ตารางที่ 2.3	โครงสร้างการผลิตยางพารา จำแนกตามภูมิภาค ปี 2566	70
ตารางที่ 2.4	ดัชนีความสามารถแข่งขันด้านต้นทุนเชิงพื้นที่ จำแนกตามภูมิภาค	73
ตารางที่ 2.5	โครงสร้างผู้ถือครองสวนยางจำแนกตามขนาดเนื้อที่ปลูก พ.ศ. 2566	76
ตารางที่ 2.6	เปรียบเทียบโครงสร้างแรงจูงใจของระบบแรงงานกรีดยาง	78
ตารางที่ 2.7	โครงสร้างต้นทุนการผลิตยางแผ่นดิบ จำแนกตามภูมิภาค ปี 2565	80
ตารางที่ 2.8	ต้นทุนรวมของยางวัตถุดิบ จำแนกตามรูปแบบผลผลิตและภูมิภาค ปี 2565	82
ตารางที่ 2.9	ผลผลิตยางพาราและจำนวนใบอนุญาตตามพระราชบัญญัติควบคุมยาง พ.ศ. 2542 จำแนกตามภาค	85
ตารางที่ 2.10	ราคายางพาราตามชั้นของห่วงโซ่ พ.ศ. 2566 - 2568	88
ตารางที่ 2.11	ราคาเฉลี่ยยางพาราในตลาดท้องถิ่น จำแนกตามรูปแบบผลผลิต พ.ศ. 2566-2568	89
ตารางที่ 2.12	มูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์ยางของไทย จำแนกตามกลุ่มผลิตภัณฑ์	93

ตารางที่ 2.13	โครงสร้างมูลค่าเพิ่มและตัวคูณของกิจกรรมยางสี่ชั้น	96
ตารางที่ 2.14	การกระจายของตัวคูณรายได้ จำแนกตามกลุ่มครัวเรือน	97
ตารางที่ 3.1	อุปสงค์ยางธรรมชาติโลก จำแนกตามภูมิภาคและภาคอุตสาหกรรม ปี 2557–2566 (พันตัน)	106
ตารางที่ 3.2	สัดส่วนการใช้ยางธรรมชาติอย่างสังเคราะห์ จำแนกตามประเภทผลิตภัณฑ์	108
ตารางที่ 3.3	ฉกทศน์อุปสงค์ยางธรรมชาติโลก ปี 2568–2578 ภายใต้สามอัตราการยอมรับยานยนต์ไฟฟ้า	111
ตารางที่ 3.4	อุปทานยางธรรมชาติโลก จำแนกตามประเทศผู้ผลิตหลัก ปี 2557–2568 หน่วย: พันตัน	116
ตารางที่ 3.5	ความยืดหยุ่นของอุปทานยางพาราต่อราคาจำแนกตามช่องทาง และระยะเวลาการตอบสนอง	118
ตารางที่ 3.6	สัดส่วนการนำเข้ายางธรรมชาติของจีนจากแต่ละประเทศผู้ผลิต ปี 2557–2566	121
ตารางที่ 3.7	คลังสำรองยางธรรมชาติเชิงยุทธศาสตร์ของจีน: ปริมาณ มูลค่า และผลต่อราคายางโลก	124
ตารางที่ 3.8	Hasbrouck Information Share และ Gonzalo–Granger Common Factor Share	131
ตารางที่ 3.9	สรุปผลการวินิจฉัยอำนาจการค้นพบราคายางใต้เกณฑ์สามชั้น	136
ตารางที่ 3.10	ความผันผวนและการแจกแจงผลตอบแทนราคา FOB Bangkok RSS3	143
ตารางที่ 3.11	Historical Value at Risk ของราคา FOB Bangkok RSS3 ตามช่วงเวลาถือครอง	146
ตารางที่ 4.1	การส่งผ่านราคาในแนวดิ่งของห่วงโซ่ยางพาราไทย: สามชั้นของระบบ	154
ตารางที่ 4.2	การทดสอบความไม่สมมาตรของการส่งผ่านราคาในระยะยาว: เปรียบเทียบ สองวิธีมาตรฐาน	161
ตารางที่ 4.3	ความไม่สมมาตรของความเร็วในการปรับตัวจำแนกตามช่องทาง และช่วงเวลา	163
ตารางที่ 4.4	การส่งผ่านอัตราแลกเปลี่ยนสู่ราคา FOB Bangkok RSS3	169
ตารางที่ 4.5	การส่งผ่านอัตราแลกเปลี่ยนจำแนกตามระดับราคา ในห่วงโซ่อุปทาน	171
ตารางที่ 4.6	การส่งผ่านราคาอ้างอิงโลกสู่ราคาส่งออกของประเทศผู้ผลิตหลัก และส่วนต่างราคาเฉลี่ย	173

ตารางที่ 4.7 ส่วนต่างราคาและองค์ประกอบในแต่ละชั้นของห่วงโซ่	178
ตารางที่ 4.8 พฤติกรรมของส่วนต่างราคาภายใต้ภาวะความผันผวน และทิศทางราคาที่ต่างกัน	179
ตารางที่ 4.9 ข้อค้นพบหลักเทียบกับสมมติฐานตั้งต้น	185
ตารางที่ 4.10 ความเสี่ยงด้านราคาจำแนกตามระดับในห่วงโซ่อุปทาน	188
ตารางที่ 4.11 การกระจายความเสี่ยงในห่วงโซ่อย่างพาราไทย	189
ตารางที่ 4.12 ประสิทธิภาพของสัญญาล่วงหน้าต่างประเทศ จำแนกตามระดับราคาและตลาดอ้างอิง	191
ตารางที่ 4.13 เครื่องมือบริหารความเสี่ยงจำแนกตามขีดความสามารถของผู้ใช้	193
ตารางที่ 4.14 พารามิเตอร์การออกแบบกองทุนรักษาเสถียรภาพ ราคาอย่างพารา	197
ตารางที่ 4.15 การเปรียบเทียบกลไกรักษาเสถียรภาพราคาอย่าง ของ 3 ประเทศผู้ผลิตหลัก	198
ตารางที่ 4.16 ผลการทดสอบย้อนหลังภายใต้ความยาวหน้าต่าง และความกว้างขอบเขตทางเลือก	200
ตารางที่ 5.1 การวินิจฉัยความล้มเหลวของตลาดในระบบยางพาราไทย	211
ตารางที่ 5.2 กลไกที่อาจอธิบายส่วนต่างราคาหน้าสวน คิดเป็นร้อยละของราคาส่งออก FOB	214
ตารางที่ 5.3 เปรียบเทียบสัดส่วนราคาหน้าสวนต่อราคา FOB: ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ปี 2557–2566	216
ตารางที่ 5.4 การเปรียบเทียบโครงสร้างการถือครองสวนยาง ระหว่างภาคกลางกับภูมิภาคอื่น	230
ตารางที่ 5.5 เปรียบเทียบ 4 ประเทศผู้ผลิตยางพาราหลัก ปี 2566	238
ตารางที่ 5.6 เปรียบเทียบนโยบายการขยับสูลายน้ำของมาเลเซีย และอินโดนีเซีย	245
ตารางที่ 6.1 ความพร้อมของสถาบันไทยต่อหน้าที่ของรัฐผู้กำกับ	258
ตารางที่ 6.2 การเปรียบเทียบระหว่างสถาบัน: กยท. MRC และ Gapkindo	265
ตารางที่ 6.3 ฉากทัศน์ต้นทุนการปฏิบัติตาม EUDR ตลอดห่วงโซ่อย่างพาราไทย (บาท/กิโลกรัม)	271
ตารางที่ 6.4 ฉากทัศน์ความเสียหายเชิงเศรษฐกิจจากเหตุการณ์ภูมิอากาศ และโรคพืชในพื้นที่ยางหลัก ปี 2554–2566	274

ตารางที่ 6.5	ส่วนเพิ่มราคาของยางที่ได้รับการรับรองมาตรฐานต่าง ๆ: อัตราที่ประกาศเป็นทางการ	278
ตารางที่ 6.6	เปรียบเทียบตรรกะของเครื่องมือนโยบายระหว่างรัฐผู้แทรกแซง และรัฐผู้กำกับ	293
ตารางที่ 7.1	การเชื่อมกลไกวินิจัย M1-M5 กับเสาหลักยุทธศาสตร์ และผลต่ออำนาจเชิงมูลค่า	305
ตารางที่ 7.2	ประโยชน์จากการรวมกลุ่มของคลัสเตอร์อุตสาหกรรมยาง	314
ตารางที่ 7.3	ผลกระทบของฉากทัศน์ภูมิอากาศต่อผลผลิต และรายได้ยางพาราไทย ปี 2573-2583	317
ตารางที่ 7.4	ประมาณการรายได้เสริมจากการเข้าถึงตลาดสีเขียวต่าง ๆ	321
ตารางที่ 7.5	เปรียบเทียบระบบปลูกพืชเชิงเดี่ยว และระบบวนเกษตร ในสวนยางพารา	324
ตารางที่ 7.6	เปรียบเทียบทางเลือกประกันภัยสำหรับเกษตรกรสวนยาง	330
ตารางที่ 7.7	แผนที่นำทางการปฏิรูปตามห้าเสาหลักและระยะดำเนินงาน	343
ตารางที่ ผ.1	รหัส Harmonized System ที่ใช้จำแนกสินค้ายาง	346
ตารางที่ ผ.2	อภิธานศัพท์ภาษาอังกฤษกับคำไทยที่ใช้ในหนังสือ	347
ตารางที่ ผ.3	คำย่อ ชื่อเต็ม และคำไทยที่ใช้ในหนังสือ	350
ตารางที่ ผ.4	ข้อกำหนดแบบจำลองและวิธีประมาณค่าของตารางในบทหลัก	352
ตารางที่ ผ.5	พารามิเตอร์ด้านราคาและผลผลิตของพืชร่วมในระบบวนเกษตร	354
ตารางที่ ผ.6	พารามิเตอร์ต้นทุน ผลผลิต และการลงทุนของระบบเชิงเดี่ยว เทียบระบบวนเกษตร	354
ตารางที่ ผ.7	ความอ่อนไหวของมูลค่าปัจจุบันสุทธิต่ออัตราคิดลด	355
ตารางที่ ผ.8	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของราคายางธรรมชาติ ยางสังเคราะห์ และน้ำมันดิบ	356
ตารางที่ ผ.9	ผลการทดสอบ Unit Root และ Cointegration ของราคายาง RSS3 4 ตลาด (หน่วย USD/kg)	357
ตารางที่ ผ.10	สัมประสิทธิ์การปรับตัวและผลการทดสอบ Weak Exogeneity	358
ตารางที่ ผ.11	ผลการทดสอบ Granger Causality เปรียบเทียบความถี่รายวันและรายสัปดาห์	358
ตารางที่ ผ.12	ผลการประมาณค่าแบบจำลอง GARCH ของผลตอบแทนราคายาง FOB Bangkok RSS3	359
ตารางที่ ผ.13	ผลการทดสอบ Granger Causality ของการส่งผ่านราคายางขึ้น	360

ตารางที่ ผ.14 ผลการประมาณแบบจำลองแก้ไขความคลาดเคลื่อน แบบไม่สมมาตร	360
ตารางที่ ผ.15 การส่งผ่านอัตราแลกเปลี่ยนแบบไม่สมมาตร	
จำแนกตามทิศทางการเคลื่อนไหวของเงินบาท	361

สารบัญกล่อง

กล่องที่ 1.1	นิยามและขอบเขตของข้อมูลฐานการผลิต: ผู้ถือครอง พื้นที่ และผลผลิต	16
กล่องที่ 1.2	การประมาณการค่า ESI ของภาคส่งออกภายใน 4 ประเทศ ผู้ผลิตหลัก	29
กล่องที่ 1.3	การคำนวณค่า HHI ของตลาดส่งออกทางธรรมชาติ ใน 3 ประเทศผู้ส่งออกหลัก	35
กล่องที่ 2.1	กรอบตัวเลขฐาน	61
กล่องที่ 2.2	ดัชนีความสามารถแข่งขันด้านต้นทุนเชิงพื้นที่ (SCCI)	74
กล่องที่ 6.1	การประมาณต้นทุนส่วนเกินของเงินสาธารณะ ที่ใช้กับมาตรการช่วยเหลือราคา	292

บทที่ 1

ผู้นำเชิงปริมาณที่ไร้อำนาจเชิงมูลค่า

ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกยางธรรมชาติอันดับหนึ่งของโลก แต่สถานะดังกล่าวไม่ได้แปลโดยอัตโนมัติเป็นอำนาจกำหนดราคามูลค่าเพิ่ม หรือความมั่นคงของเกษตรกรชาวสวนยาง ปัญหาของเศรษฐกิจยางพาราไทยคือ เหตุใดการผลิตจำนวนมากจึงยังไม่สามารถยกระดับอำนาจต่อรอง รายได้ และตำแหน่งของไทยในห่วงโซ่มูลค่าโลกได้เท่าที่ควร ผู้ถือครองทำการเกษตรที่ปลูกยางพาราราว 1.67 ล้านราย ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นการถือครองโดยครัวเรือนเดียว (ดูกล่องที่ 1.1) ผู้ประกอบการตลอดห่วงโซ่ และผู้กำหนดนโยบายที่พยายามรักษาเสถียรภาพรายได้มาหลายทศวรรษ ต่างเผชิญคำถามเดียวกัน คือ เหตุใดขนาดของการผลิตจึงไม่แปรเป็นอำนาจกำหนดราคา และความมั่งคั่งที่มั่นคงของผู้ผลิตต้นน้ำ

หนังสือเล่มนี้เรียกภาวะดังกล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงปริมาณที่ไร้อำนาจเชิงมูลค่า (quantity leadership without value power) และใช้เป็นคำวินิจฉัยกลางของทั้งเล่ม ภาวะนี้แยกอำนาจสองชนิดออกจากกัน คือ อำนาจเชิงปริมาณที่วัดจากส่วนแบ่งผลผลิตและการส่งออกกับอำนาจเชิงมูลค่าที่วัดจากความสามารถในการกำหนดมาตรฐาน กักเก็บส่วนต่างราคา (price wedge) และจัดสรรความเสี่ยงในห่วงโซ่ ไทยมีอำนาจเชิงปริมาณสูงสุดในตลาดยางธรรมชาติแต่มีอำนาจเชิงมูลค่าต่ำ ข้อโต้แย้งของบทนี้ คือ ภาวะดังกล่าวมิใช่ผลของแรงขับเคลื่อนของกลไกตลาดที่เป็นกลาง หากเป็นผลของวงจรกับดักสี่กลไกที่ค้ำกัน ได้แก่ ห่วงโซ่มูลค่าที่ขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ (M1) การติดล็อกเชิงสถาบันภายในประเทศ (M2) การส่งผ่านความเสี่ยงสู่ต้นน้ำโดยแทบไม่มีกลไกรองรับ (M3) และเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองของรัฐผู้แทรกแซง (M4) โดยมีกติกาด้านสิ่งแวดล้อมและกฎระเบียบระหว่างประเทศเป็นแรงเปลี่ยนผ่านจากภายนอก (M5) ที่อาจใช้เปลี่ยนสมดุลของระบบได้

นัยของข้อโต้แย้งนี้ คือการปฏิรูปภาคยางพาราไทยไม่อาจจำกัดอยู่ที่การพยุงราคาเฉพาะช่วงวิกฤต หากต้องเปลี่ยนชนิดของรัฐ จากรัฐผู้แทรกแซงที่เน้นพยุงราคาไปสู่รัฐผู้กำกับที่สร้างเงื่อนไขให้ตลาดทำงานได้ดีขึ้นและสร้างอำนาจเชิงมูลค่าให้ผู้ผลิตต้นน้ำ ข้อเสนอเชิงทฤษฎีของหนังสือคือกรอบ รัฐผู้กำกับเพื่อสร้างอำนาจเชิงมูลค่าในห่วงโซ่สินค้าโภคภัณฑ์ (Regulatory State for Value Power in Commodity GVCs) ซึ่งจะพัฒนาในรายละเอียดในหัวข้อ 1.4 และนำไปใช้ตลอดทั้งเล่ม บทนี้จึงวางฐานข้อเท็จจริงและกรอบเชิงปัญหาผ่านสี่หัวข้อหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงปริมาณที่ไร้อำนาจเชิงมูลค่าในเวทียางพาราโลก (1.1) ความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของยางพาราต่อเศรษฐกิจมหภาคและชนบทไทย (1.2) กรอบทฤษฎี วิธีวิทยา และคำถามวิจัยของหนังสือ (1.3) และกรอบสังเคราะห์แม่บทของหนังสือ (1.4)

กล่องที่ 1.1 นิยามและขอบเขตของข้อมูลฐานการผลิต: ผู้ถือครอง พื้นที่ และผลผลิต

ตัวเลขพื้นฐานของภาคยางพาราไทยที่ปรากฏในเอกสารนโยบายมักไม่ตรงกัน ทั้งจำนวนเกษตรกรที่อ้างกันตั้งแต่ 1.4 - 1.8 ล้านราย และพื้นที่สวนยางที่อ้างกันตั้งแต่ 18 - 24 ล้านไร่ เกิดจากการที่แต่ละแหล่งใช้หน่วยนับ นิยาม และปีอ้างอิงต่างกัน กล่องนี้จึงเปรียบเทียบทั้งสี่แหล่งไว้ในที่เดียว และระบุขีดว่าหนังสือเล่มนี้ใช้ชุดใดเป็นฐาน					
แหล่งข้อมูล (ปี)	หน่วยนับและขอบเขตข้อมูล	จำนวนที่	พื้นที่ปลูก	พื้นที่กรีตได้	
สำมะโนการเกษตร- สสช. (2566)	ผู้ถือครองที่ระบุว่ายางพารา; แฉงบับครบทกราย	1,674,081 ราย	22.40	18.78	
สถิติการเกษตร- สศก. (2566)	ข้อมูลเนื้อที่และผลผลิตรายจังหวัดจากการสำรวจตัวอย่างและข้อมูลบริหาร	—	^a	22.08	
ทะเบียนชาวสวนยาง- กยท. (30 มิ.ย. 2565)	ผู้ขึ้นทะเบียนตาม พ.ร.บ. กยท. พ.ศ. 2558 เพื่อรับสิทธิตามโครงการรัฐ	≈1.60 ล้านราย	—	18.18	
Natural Rubber Statistics-ANRPC (2566)	ข้อมูลจากประเทศสมาชิกตามนิยามพื้นที่กรีตได้ของแต่ละประเทศ	—	—	≈22.5 ^b	
หมายเหตุ: ตัวเลขสำมะโนเป็นการคำนวณของผู้เขียนจากข้อมูลจุลภาคสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 ข้อควรระวังคือ 1.67 ล้านราย เป็นขอบล่างที่สำมะโนแฉงบับได้จริง มิใช่จำนวนผู้ปลูกยางทั้งหมดของประเทศ — หมายถึงไม่รายงานข้อมูล; ^a สศก. ไม่รายงานพื้นที่ปลูกทั้งหมดแยกจากพื้นที่กรีตได้; ^b ตัวเลข ANRPC มีค่าใกล้เคียงเนื้อที่ปลูกทั้งหมด (22.40 ล้านไร่) มากกว่าเนื้อที่เปิดกรีตแล้ว (18.78 ล้านไร่) จึงไม่ควรอ่านเป็นเนื้อที่กรีตได้ตามนิยามของสำมะโน และหนังสือเล่มนี้ไม่ใช้ค่านี้เป็นฐาน ตัวเลขระหว่างแหล่งไม่รวมเปรียบเทียบโดยตรงเนื่องจากใช้หน่วยนับ ขอบเขต และวิธีจัดเก็บข้อมูลต่างกัน ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2566ข); สศก. (2567); ANRPC (2025)					

ข้อสังเกตแรกคือ หน่วยที่นับไม่เท่ากัน สำนะโนการเกษตรนับ “ผู้ถือครองทำการเกษตร” เป็นหน่วยบริหารจัดการแปลง มิใช่ “ครั้วเรือน” และมีใช้ “ราย” ตามทะเบียนของ กยท. ในทางปฏิบัติทั้งสามหน่วยใกล้เคียงกัน เพราะร้อยละ 99.14 ของผู้ถือครอง ที่ปลูกยางพาราเป็นการถือครองโดยครั้วเรือนเดียว ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 0.85 เป็นการถือครองร่วมของบุคคลตั้งแต่สองคนที่อยู่ต่างครั้วเรือน และร้อยละ 0.01 เป็นนิติบุคคล การใช้คำว่าครั้วเรือนแทนผู้ถือครองจึงทำให้ตลาดเคลื่อนไหวไม่เกินร้อยละ 1 หนังสือเล่มนี้ใช้คำว่า ผู้ถือครอง ในบริบทเชิงสถิติทุกครั้ง และสงวนคำว่าครั้วเรือนไว้สำหรับบริบทเชิงพรรณนาที่หน่วยวิเคราะห์เป็นหน่วยบริโภคของครั้วเรือน

ข้อสังเกตที่สองคือ คำว่า “เนื้อที่กรีดได้” ถูกใช้ในความหมายต่างกัน ตัวเลข 22.08 ล้านไร่ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรมีขนาดใกล้เคียงกับเนื้อที่ปลูกทั้งหมดตามสำมะโน (22.40 ล้านไร่) มากกว่าเนื้อที่ที่เปิดกรีดแล้วจริงตามสำมะโน (18.78 ล้านไร่) ขณะที่ฐานทะเบียนของ กยท. ที่ใช้ในโครงการประกันรายได้ระยะที่ 4 ระบุพื้นที่กรีดได้ 18.18 ล้านไร่ ซึ่งใกล้เคียงกับสำมะโนมาก ความต่างระหว่าง 22 กับ 18 ล้านไร่ จึงเป็นความต่างของนิยาม และมีนัยโดยตรงต่อการคำนวณผลผลิตต่อไร่ ผลผลิต 4.71 - 4.81 ล้านตันหารด้วย 22 ล้านไร่ ให้ 214 กิโลกรัม/ไร่ แต่หารด้วย 18.78 ล้านไร่ ให้ 251 - 256 กิโลกรัม/ไร่ ตัวเลขทั้งสองถูกต้องทั้งคู่บนฐานคนละอย่าง การนำมาเปรียบเทียบกันโดยไม่ระบุฐานจึงเป็นที่มาของความสับสนที่พบบ่อยในเอกสารนโยบาย

หนังสือเล่มนี้จึงกำหนดฐานไว้ดังนี้ จำนวนผู้ถือครองและโครงสร้างขนาดสวนใช้สำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 เนื้อที่ปลูกและเนื้อที่กรีดได้ใช้สำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 เช่นกัน ผลผลิตรวมและราคาใช้สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรและ ANRPC ตามที่ระบุได้แต่ละตาราง และเมื่อรายงานผลผลิตต่อไร่ จะระบุทุกครั้งว่าเป็นต่อไร่ปลูกหรือต่อไร่กรีด เมื่อจำเป็นต้องอ้าง ตัวเลขทะเบียนของ กยท. เช่นในการประเมินความครอบคลุมของมาตรการรัฐ จะระบุวันตัดยอดกำกับไว้ ส่วนข้อมูลการค้าระหว่างประเทศทั้งหมดในบทนี้ใช้ฐาน UN Comtrade ฉบับเผยแพร่ปี 2026 เป็นชุดเดียวตลอดบท

1.1 ตำแหน่งของไทยในเวทียางพาราโลก

หัวข้อนี้ตั้งคำถามว่า การเป็นผู้ผลิตและส่งออกยางธรรมชาติอันดับหนึ่งของโลกแปรเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจของไทยได้เพียงใด การวิเคราะห์พิจารณาสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน โดยการจำแนกฐานของมูลค่าก่อนหน่วยในขั้นวัตถุดิบออกจากฐานมูลค่าของหมวดยางทั้งหมด เพื่อระบุว่าช่องว่างเชิงมูลค่าเกิดขึ้นที่ฐานใด การพิจารณาโครงสร้างการส่งออกที่มูลค่าส่งออกรวมยังไม่ได้เติบโตตามปริมาณ การประเมินตำแหน่งของไทยในห่วงโซ่ด้วยส่วนแบ่งตลาดโลกและความชำนาญเฉพาะ อีกทั้งการประเมินการกระจุกตัวของตลาดปลายทางในขั้นวัตถุดิบ หลักฐานจากทั้งสามนี้ตรงกันว่า ความเป็นผู้นำเชิงปริมาณมิได้แปรเป็นอำนาจเชิงมูลค่าโดยอัตโนมัติ

1.1.1 ส่วนแบ่งการผลิตและช่องว่างระหว่างปริมาณกับมูลค่า

ประเทศไทยครองตำแหน่งผู้ผลิตและส่งออกยางธรรมชาติอันดับหนึ่งของโลกอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ในปี 2566 ไทยผลิตยางธรรมชาติ 4.81 ล้านตัน หรือร้อยละ 33.5 ของผลผลิตโลก (ANRPC, 2025 ตามฐานที่กำหนดในกล่องที่ 1.1) และส่งออกประมาณ 4.2 – 4.5 ล้านตัน หรือร้อยละ 37 – 40 ของปริมาณการส่งออกยางธรรมชาติของโลก ซึ่งสูงกว่าอินโดนีเซียที่เป็นผู้ผลิตอันดับสอง และสูงกว่ามาเลเซีย เวียดนาม และกอตติวัวร์รวมกันเมื่อพิจารณาเฉพาะปริมาณส่งออก (ANRPC, 2025; UN Comtrade, 2026) ตัวเลขส่วนแบ่งร้อยละ 37 – 40 นี้คำนวณบนฐานปริมาณ ซึ่งต่างจากส่วนแบ่งบนฐานมูลค่าที่รายงานในตารางที่ 1.3

ด้านฐานการผลิต สำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 แฉงนับผู้ถือครองทำการเกษตรที่ปลูกยางพาราได้ 1.67 ล้านราย โดยร้อยละ 99.1 เป็นครัวเรือน และมีเนื้อที่สวนยางรวม 22.4 ล้านไร่ โดยเป็นเนื้อที่ที่อยู่ในช่วงให้ผลผลิตหรือเปิดกรีดแล้ว 18.8 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 83.9 ของเนื้อที่ปลูก ส่วนที่เหลือเป็นยางอ่อนที่ยังไม่ให้ผลผลิตและยางแก่ที่เลิกกรีดแล้ว ขนาดสวนเฉลี่ยอยู่ที่ 13.4 ไร่ต่อผู้ถือครอง และค่ามัธยฐานเท่ากับ 10.0 ไร่ สะท้อนว่าโครงสร้างการผลิตยางพาราไทยตั้งอยู่บนเกษตรกรรายย่อย

ตัวเลขข้างต้นยืนยันสถานะผู้นำเชิงปริมาณของไทย แต่ข้อมูลด้านมูลค่าชี้ว่า ความเป็นผู้นำดังกล่าวยังไม่แปรเป็นความได้เปรียบเชิงเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ การวิเคราะห์ ช่องว่างเชิงมูลค่าต้องแยกสองฐานให้ชัดเจน เพราะสองฐานให้ข้อสรุปต่างกัน

ฐานแรก คือ มูลค่าส่งออกต่อหน่วยน้ำหนักของยางธรรมชาติในรูปวัตถุดิบ (HS 4001) ซึ่งไทย อินโดนีเซีย และมาเลเซียมีมูลค่าต่อกิโลกรัมใกล้เคียงกัน โดยในปี 2566 อยู่ที่ 1.34 ดอลลาร์สหรัฐ/กิโลกรัมสำหรับไทย 1.41 สำหรับมาเลเซีย และ 1.41 สำหรับอินโดนีเซีย ส่วนเวียดนามอยู่ที่ 1.26 ส่วนต่างสูงสุดระหว่าง 4 ประเทศ จึงอยู่ที่ราวร้อยละ 12 และส่วนต่างระหว่างไทยกับมาเลเซีย อยู่ที่ราวร้อยละ 5 ซึ่งเป็นระดับที่อธิบายได้ด้วยองค์ประกอบของเกรด รูปแบบยาง และเงื่อนไขการส่งมอบ มิใช่ ด้วยอำนาจตลาด ข้อเท็จจริงนี้สอดคล้องกับกลไกที่บ่งชี้ว่า ยางธรรมชาติในรูป วัตถุดิบสร้างส่วนเพิ่มราคาได้จำกัด ไม่ว่าประเทศผู้ผลิตจะมีปริมาณผลผลิตมาก เพียงใด ช่องว่างเชิงมูลค่าของไทยจึงมิได้อยู่ที่ราคาต่อหน่วยของวัตถุดิบ

ฐานที่สอง คือ มูลค่าและตำแหน่งของประเทศเมื่อวัดจากหมวดยางและ ผลิตภัณฑ์ยางทั้งหมด (HS 40) ฐานนี้แสดงช่องว่างระหว่างประเทศชัดเจน โดย สะท้อนองค์ประกอบของตะกร้าส่งออกและผู้ถือครองขีดความสามารถ มิใช่คุณภาพ ของวัตถุดิบเพียงอย่างเดียว หลักฐานเชิงปริมาณของฐานที่สองอยู่ในตารางที่ 1.3 ซึ่งแสดงว่า ไทยครองส่วนแบ่งโลกร้อยละ 29.6 ในชั้นวัตถุดิบ แต่เพียงร้อยละ 7.9 เมื่อวัดที่หมวดยางทั้งหมด การสลับสองฐานนี้ ทำให้เอกสารนโยบายมักสรุปผิดว่า ไทยขายยางได้ราคาต่ำกว่าเพื่อนบ้านเพราะวัตถุดิบมีคุณภาพด้อยกว่า ข้อสรุปที่ถูกต้อง คือ มูลค่าเกิดจากความสามารถในการแปรรูป การกำหนดมาตรฐาน การออกแบบ ผลิตภัณฑ์ และการเข้าถึงตลาดปลายทางที่ให้ราคาสูงกว่า

ตารางที่ 1.1 ส่วนแบ่งการผลิตยางธรรมชาติโลก ปี 2563–2566 ใน 5 ประเทศผู้ผลิตหลัก

ประเทศ	2563 (พันตัน)	2563 (%)	2564 (พันตัน)	2564 (%)	2565 (พันตัน)	2565 (%)	2566 (พันตัน)	2566 (%)
ไทย	4,860	35.5	4,893	34.0	4,786	32.8	4,810	33.5
อินโดนีเซีย	3,037	22.2	3,045	21.2	2,717	18.6	2,241	15.6
เวียดนาม	1,226	9.0	1,272	8.8	1,340	9.2	1,270	8.9
โกตดิวัวร์	950	6.9	1,047	7.3	1,286	8.8	1,548	10.8
มาเลเซีย	515	3.8	470	3.3	377	2.6	348	2.4
รวมห้าประเทศ	10,588	77.4	10,727	74.5	10,506	72.0	10,217	71.2
รวมทั่วโลก	13,680	100.0	14,395	100.0	14,598	100.0	14,350	100.0

หมายเหตุ: ตัวเลขเป็นข้อมูลทางการของ ANRPC ที่รวบรวมจากรายงานของประเทศสมาชิก เรียงลำดับตามผลผลิตปี 2566 แนวโน้มสำคัญมีสามประการ ได้แก่ ส่วนแบ่งของไทยลดลงจากร้อยละ 35.5 เป็น 33.5 ส่วนแบ่งของอินโดนีเซียลดลงจากร้อยละ 22.2 เหลือ 15.6 ซึ่งมากที่สุดในกลุ่ม และส่วนแบ่งของโกตดิวัวร์เพิ่มจากร้อยละ 6.9 เป็น 10.8 ภายใน 4 ปี ผลผลิตไทยปี 2566 ที่ 4,810 พันตันตรงกับฐาน ANRPC ในกล่องที่ 1.1 ตารางนี้แสดงหลักฐานด้านปริมาณเท่านั้น ส่วนหลักฐานด้านมูลค่าและตำแหน่งในห่วงโซ่อุปทานอยู่ในตารางที่ 1.3

ที่มา: ANRPC Monthly NR Statistical Report (December 2025)

ความขัดแย้งระหว่างส่วนแบ่งเชิงปริมาณที่สูงกับมูลค่าที่กักเก็บได้ต่ำคือภาวะที่หนังสือเรียกว่า ผู้นำเชิงปริมาณที่ไร้อำนาจเชิงมูลค่า ซึ่งต่อยอดจากข้อวิเคราะห์เรื่องค่าเช่าและอุปสรรคการเข้าสู่ตลาดในห่วงโซ่สินค้าโกคกัณท์ของ Kaplinsky (2005) ภาวณนี้ทำงานผ่านสองช่องทาง

ช่องทางแรก คือ ผลจากการเพิ่มอุปทาน (supply addition effect) เมื่อประเทศผู้ผลิตรายใหญ่ขยายอุปทาน แต่ความต้องการของโลกไม่เพิ่มในอัตราเดียวกัน ราคาตุลยภาพย่อมมีแนวโน้มลดลง ช่องทางที่สอง คือ การขาดอำนาจกำหนดราคา (price-setting incapacity) เนื่องจากยางธรรมชาติในรูปวัตถุดิบมีความแตกต่างด้านคุณภาพที่จำกัด ผู้ซื้อจึงจ่ายส่วนเพิ่มราคาเฉพาะสินค้าที่มีมาตรฐาน คุณภาพ หรือ

บริการประกอบแตกต่างกันอย่างแท้จริง การเพิ่มผลผลิตจึงอาจเพิ่มรายได้รวมในบางช่วง แต่ไม่ได้เพิ่มรายได้ต่อหน่วยหรืออำนาจต่อรองของผู้ผลิตต้นน้ำ หลักฐานเชิงประจักษ์ของไทยจะวิเคราะห์ผ่านอีกสามมิติที่เหลือ ได้แก่ โครงสร้างการส่งออก (1.1.2) ตำแหน่งในห่วงโซ่ (1.1.3) และการกระจุกตัวของตลาดปลายทาง (1.1.4)

ห่วงโซ่มูลค่ายางพาราที่ขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ และตำแหน่งของเกษตรกรไทย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิด: ห่วงโซ่มูลค่ายางพาราที่ขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ และตำแหน่งของเกษตรกรไทยในห่วงโซ่

หมายเหตุ. ภาพนี้เป็นกรอบแนวคิด โดยแสดงลำดับของห่วงโซ่ที่ขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อและตำแหน่งของผู้ถือครองไทย 1.67 ล้านรายในขั้นต้นน้ำ โดยเกษตรกรรับความเสี่ยงสูงสุด แต่ได้ส่วนแบ่งมูลค่าน้อยที่สุด จากความผันผวนของราคา การเข้าถึงเครื่องมือจัดการความเสี่ยงและมูลค่าส่งออกต่อหน่วย หลักฐานอยู่ในตารางของบทที่ 2 และ 3 ที่มา. Gereffi (1994); ANRPC (2025)

กลไกดังกล่าวอธิบายได้ด้วยกรอบ buyer-driven global value chain ของ Gereffi (1994) ซึ่งว่าผู้ซื้อและผู้ผลิตปลายทางขนาดใหญ่เป็นผู้กำหนดมาตรฐาน สเปก เงื่อนไขการส่งมอบ และช่วงราคาที่ยอมรับได้ ขณะที่ผู้ผลิตวัตถุดิบต้นน้ำแข่งขันกันด้านราคาและปริมาณ ในกรณีของยางธรรมชาติ ผู้ซื้อรายใหญ่คือบริษัทผู้ผลิตยางล้อข้ามชาติ เช่น Bridgestone, Michelin, Goodyear, Continental และ Pirelli ซึ่ง

สลับแหล่งอุปทานไปมาได้อย่างอิสระระหว่างไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และเวียดนาม ได้บางส่วน รวมทั้งปรับสัดส่วนยางสังเคราะห์ในสูตรผสมตามภาวะราคาได้ในระดับหนึ่ง

ในทางตรงกันข้าม เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ต้องขายผลผลิตในตลาดซื้อขายทันที (spot) เพื่อรักษากระแสเงินสด และไม่มีศักยภาพกักตุนหรือรอจังหวะราคา ความไม่สมมาตรนี้ทำให้มูลค่าส่วนเกินสะสมในชั้นปลายน้ำ ซึ่งถือครองแบรนด์ เทคโนโลยี และความสัมพันธ์กับผู้บริโภค มากกว่าชั้นต้นน้ำที่ผลิตวัตถุดิบ

นัยเชิงโครงสร้างคือ ไทยไม่ควรใช้ปริมาณผลผลิตหรือส่วนแบ่งตลาดเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จหลักของภาคยาง เพราะการขยายอุปทานยางดิบภายใต้ห่วงโซ่ที่ผู้ซื้อกำหนดเงื่อนไขจากมูลค่าต่อหน่วยให้ลดลง ทางออกจึงอยู่ที่การยกระดับห่วงโซ่มูลค่า (value chain upgrading) ทั้งด้านคุณภาพ มาตรฐาน การแปรรูป และบทบาทของไทยในห่วงโซ่มูลค่าโลก

1.1.2 โครงสร้างการส่งออกและช่องว่างเชิงมูลค่า

โครงสร้างการส่งออกยางพาราไทยเปลี่ยนแปลงอย่างมากในรอบทศวรรษที่ผ่านมา และสวนทางกับภาพจำที่ใช้กันทั่วไปในเวทีนโยบาย เมื่อคำนวณจากมูลค่าส่งออกตามพิคตศุลการในฐาน UN Comtrade ยางในรูปวัตถุดิบและกึ่งวัตถุดิบ ได้แก่ ยางธรรมชาติในรูปขั้นต้น (HS 4001) และยางผสมยังไม่วัลคาไนซ์ (HS 4005) ซึ่งพิคตหลังมิได้จำกัดเฉพาะยางธรรมชาติ รวมคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 62.2 ของมูลค่าส่งออกยางหลักสี่กลุ่ม ในปี 2557 แต่ลดลงเหลือร้อยละ 32.1 ในปี 2566 ขณะที่ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ได้แก่ ยางล้อ (HS 4011) และถุงมือยาง (HS 4015) เพิ่มจาก ร้อยละ 37.8 เป็นร้อยละ 67.8 ในช่วงเดียวกัน กล่าวคือ องค์ประกอบของตะกร้าส่งออกยางไทย พลิกจากวัตถุดิบเป็นหลัก ไปสู่ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปเป็นหลัก ภายใน 10 ปี

การลดลงของสัดส่วนเชิงมูลค่าในกลุ่มยางวัตถุดิบมิได้กระจายสม่ำเสมอในสองพิคต ยางธรรมชาติขั้นต้นลดลง 19.3 จุดร้อยละตลอดสิบปี ขณะที่ยางผสมยังไม่วัลคาไนซ์ลดลง 10.8 จุด หรือราวหนึ่งในสามของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด และเกือบทั้งหมดของการลดลงนี้เกิดขึ้นระหว่างปี 2557 - 2559 ซึ่งสัดส่วนร่วงจากร้อยละ 13.0 เหลือ 3.5 การเปลี่ยนแปลงเชิงระดับที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของการเปลี่ยนกติกา

มิใช่ของการปรับโครงสร้างการผลิต ข้อเสนอพื้นฐานที่สอดคล้องกับลำดับเวลา คือ การที่จีนปรับกฎการจำแนกพิศัยทางผสมในปี 2558 เพื่อปิดช่องเลื่องอากรนำเข้ายางธรรมชาติ ทำให้ปริมาณที่เคยส่งออกในรูป HS 4005 ย้ายกลับไปเป็น HS 4001

ข้อเท็จจริงเรื่ององค์ประกอบขัดกับข้อสรุปที่มักกล่าวว่าไทยยังส่งออกยางในรูปวัตถุดิบเป็นส่วนใหญ่ ตัวเลขในเอกสารนโยบายจำนวนมากที่ระบุว่าวัตถุดิบมีสัดส่วนราวสองในสามของมูลค่าส่งออก สอดคล้องกับสถานการณ์ช่วงต้นทศวรรษ 2550 มากกว่าสถานการณ์ปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงนี้มีได้หักล้างข้อเสนอหลักของหนังสือ แต่ทำให้คำถามคมชัดขึ้นจาก "เหตุใดไทยจึงยังไม่ยกระดับ" ไปเป็น "เหตุใดการยกระดับที่เกิดขึ้นแล้วจึงไม่แปรเป็นอำนาจเชิงมูลค่า" ซึ่งมีนโยบายต่างออกไป

การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบมิได้เกิดขึ้นในปีเดียว แต่สะสมต่อเนื่องและเร่งตัวในช่วงท้าย สัดส่วนยางล้อในตะกร้าส่งออกยางหลักสี่กลุ่มเพิ่มจากร้อยละ 28.6 ในปี 2557 เป็นร้อยละ 38.4 ในปี 2559 ร้อยละ 44.5 ในปี 2561 ร้อยละ 48.8 ในปี 2565 และร้อยละ 57.3 ในปี 2566 การเพิ่มขึ้น 8.5 จุดร้อยละ ระหว่างปี 2565 - 2566 ต้องอ่านด้วยความระมัดระวัง เพราะในปีเดียวกันนั้น สัดส่วนยางขึ้นต้นลดลงจากร้อยละ 37.5 เหลือ 29.9 ซึ่งสอดคล้องกับภาวะราคายางธรรมชาติโลก ที่อ่อนตัวในปี 2566 เมื่อแยกผลของตัวเศษออกจากผลของตัวส่วน พบว่ามูลค่าส่งออกยางล้อเพิ่มจาก 6.70 เป็น 7.00 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือเพียงร้อยละ 4.4 ขณะที่มูลค่าส่งออกยางธรรมชาติขึ้นต้นลดลงจาก 5.15 เหลือ 3.65 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือร้อยละ 29.2 และตะกร้ารวมหดตัวร้อยละ 11.1 การเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด 8.5 จุด จึงมาจากการหดตัวของตัวส่วนเป็นหลัก มิใช่จากการขยายตัวของยางล้อ สัดส่วนในปีที่ราคาวัตถุดิบผันผวนจึงอ่านเป็นการยกระดับโดยตรงไม่ได้

เมื่อพิจารณามูลค่าสัมบูรณ์ ภาพเปลี่ยนไปอย่างสำคัญ มูลค่าส่งออกยางล้อเพิ่มจาก 3.51 พันล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2557 เป็น 7.00 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 2566 หรือเกือบเท่าตัว ขณะที่ยางธรรมชาติขึ้นต้นลดลงจาก 6.02 เหลือ 3.65 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือลดลงร้อยละ 39 แต่มูลค่ารวมของตะกร้าสี่พิศัยอยู่ที่

12.24 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ปี 2557 และ 12.21 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ปี 2566 กล่าวคือแทบไม่เปลี่ยนแปลง เส้นทางระหว่างสองปีนี้ผันผวนมาก โดยลดต่ำสุดที่ 9.31 พันล้านดอลลาร์ในปี 2559 และขึ้นสูงสุดที่ 13.73 พันล้านดอลลาร์ในปี 2565 แต่ปลายทางกลับมาที่จุดเดิม การพลิกองค์ประกอบ 30 จุดร้อยละจึงเป็นการสับเปลี่ยนภายในตะกร้าที่มีขนาดเท่าเดิม มิใช่การขยายตัวของตะกร้า

อย่างไรก็ตาม เมื่อปรับด้วยดัชนีราคาผู้บริโภคของสหรัฐอเมริกาซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 28.7 ระหว่างปี 2557 - 2566 มูลค่าที่แท้จริงของตะกร้าส่งออกของไทยลดลงร้อยละ 22.5 ในรอบสิบปี ในทางกลับกัน มูลค่าส่งออกyangลัที่แท้จริงเพิ่มขึ้นร้อยละ 55 ในช่วงเดียวกัน การเติบโตของชั้นปลายน้ำจึงเกิดขึ้นจริง แต่ไม่มากพอจะชดเชยการหดตัวของชั้นวัตถุดิบ ตะกร้าการส่งออกyangมีการยกระดับองค์ประกอบ ส่วนแบ่งyangลัเพิ่มเกือบเท่าตัว เนื่องจากการลงทุนของต่างชาติเข้ามาตั้งฐานการผลิต และผลลัพธ์รวมคือรายรับจากการส่งออกyangของประเทศเท่าเดิมในรูปตัวเงิน แต่ปรับตัวลดลงในรูปของมูลค่าที่แท้จริง ข้อสังเกตนี้สร้างความชัดเจนระหว่าง "การยกระดับอุตสาหกรรมยาง" กับ "การยกระดับผลตอบแทนในยางของไทย" และเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ตรงที่สุดของกับดักสินค้าโภคภัณฑ์ที่เป็นกรอบวินิจัยของหนังสือ

นอกจากนั้น แรงขับเคลื่อนสำคัญของการขยายกำลังผลิตยางลัในไทยมิใช่การยกระดับขีดความสามารถของผู้ประกอบการไทย แต่เป็นการย้ายฐานของผู้ผลิตยางลัจีนเพื่อหลีกเลี่ยงมาตรการตอบโต้การทุ่มตลาดและการอุดหนุน ลำดับเหตุการณ์สนับสนุนการอธิบายความนี้ คือ สถานการณ์ที่สหรัฐอเมริกาเรียกเก็บอากรyangลัรถยนต์นั่งจากจีนในปี 2558 และกับยางลัรถบรรทุกในช่วงปี 2560 - 2562 พร้อมกับสหภาพยุโรปก็ออกมาตรการทำนองเดียวกันในปี 2561 หลังจากนั้นการลงทุนตั้งโรงงานยางลัของทุนจีนในไทยและเวียดนามมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และการส่งออกyangลัของไทยเพิ่มขึ้นเร็วกว่าอุปสงค์ในตลาดปลายทาง ต่อมาสหรัฐอเมริกาเปิดไต่สวนยางลัจากไทยในปี 2563 และเรียกเก็บอากรในเดือนกรกฎาคม 2564

การที่มาตรการทางการค้าเคลื่อนตามฐานการผลิตสอดคล้องกับแรงจูงใจแบบการลงทุนเพื่อข้ามกำแพงภาษี (tariff jumping) แต่ไม่อาจอธิบายการลงทุนทั้งหมด เพราะต้นทุนแรงงาน ความพร้อมของวัตถุดิบ และมาตรการส่งเสริมการลงทุนอาจมีส่วนด้วย ข้อสรุปที่หลักฐานรองรับได้คือ การขยายตัวนี้มีได้เกิดจากการยกระดับสู่ตำแหน่งผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มของผู้ประกอบการไทยในห่วงโซ่

เมื่อวัดบนฐานมูลค่า ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปครองสัดส่วนราวสองในสามของตะกร้าส่งออกหลักสี่กลุ่ม และครองร้อยละ 49.1 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมดในหมวด HS 40 ของไทยในปี 2566 แต่เมื่อวัดบนฐานปริมาณทางธรรมชาติ ผลผลิตทางธรรมชาติที่ถูกใช้ในประเทศทั้งหมดมีเพียงประมาณหนึ่งในสี่ และส่วนที่เข้าสู่อุตสาหกรรมยางยานพาหนะซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกหลักมีเพียงราวหนึ่งในแปด¹ ตัวเลขสองชุดนี้ไม่ขัดแย้งกัน เพราะยางล้อหนึ่งเส้นมีเนื้อยางธรรมชาติราวหนึ่งในห้าของน้ำหนัก² ส่วนที่เหลือเป็นยางสังเคราะห์ สาร carbon black ลวดเหล็ก และเส้นใยเสริมแรง ซึ่งส่วนใหญ่นำเข้า มูลค่าส่งออกจึงเพิ่มขึ้นได้มากโดยที่อุปสงค์ต่อยางธรรมชาติภายในประเทศเพิ่มขึ้นน้อยกว่ามาก โครงสร้างนี้อธิบายว่าเหตุใดการยกระดับองค์ประกอบการส่งออกจึงส่งผ่านถึงราคาที่เกษตรกรได้รับอย่างจำกัด

¹ ปี 2566 โรงงานที่จดทะเบียนเป็นผู้ใช้ยางใช้ยางธรรมชาติรวม 1,234,413 ตัน คิดเป็นร้อยละ 24.0 ของผลผลิต 5,146,000 ตัน ในจำนวนนี้เป็นการใช้ในอุตสาหกรรมยางยานพาหนะ 660,758 ตัน หรือร้อยละ 12.8 ของผลผลิต (กองการยาง กรมวิชาการเกษตร, 2568, ตารางที่ 1, 9 และ 10) ตัวเลขนี้เป็นการใช้ในประเทศ ซึ่งรวมทั้งส่วนที่ส่งออกเป็นผลิตภัณฑ์และส่วนที่บริโภคภายในประเทศ

² สัมประสิทธิ์เนื้อยางธรรมชาติต่อน้ำหนักยางล้อรถยนต์นั่ง สัดส่วนแตกต่างกันตามประเภทยางล้อ โดยยางล้อรถบรรทุกมีเนื้อยางธรรมชาติสูงกว่ายางล้อรถยนต์นั่ง

ตารางที่ 1.2 โครงสร้างและขนาดของมูลค่าส่งออกยางของไทย ปี 2557–2566

ปี (พ.ศ.)	ยาง ธรรมชาติ ขั้นต้น (HS 4001)	ยางผสม ยังไม่วัลดานซ์ (HS 4005)	รวมยาง ขั้นต้น และยางผสม	ยางล้อ (HS 4011)	ถุงมือยาง (HS 4015)	รวม ผลิตภัณฑ์ สำเร็จรูป	มูลค่ารวม ตะกร้า (พันล้าน ดอลลาร์)
2557	49.2	13.0	62.2	28.6	9.2	37.8	12.24
2559	47.7	3.5	51.2	38.4	10.3	48.7	9.31
2561	41.5	3.2	44.7	44.5	10.8	55.3	11.10
2563	30.9	2.1	33.0	46.4	20.6	67.0	11.42
2565	37.5	2.2	39.7	48.8	11.4	60.2	13.73
2566	29.9	2.2	32.1	57.3	10.5	67.8	12.21
เปลี่ยน แปลง 2557– 2566	–19.3	–10.8	–30.1	+28.7	+1.3	+30.0	–0.03

หมายเหตุ: ตัวเลขคำนวณโดยผู้เขียนจากมูลค่าส่งออกระดับพิกัดสี่หลักในฐาน UN Comtrade โดยใช้ปีปฏิทิน ร้อยละ
คิดจากผลรวมของสี่พิกัดหลัก ได้แก่ HS 4001, 4005, 4011 และ 4015 ซึ่งครอบคลุมร้อยละ 72 ของมูลค่าส่งออก
หมวด HS 40 ของไทยปี 2566 ผลรวมบางแถวเท่ากับ 99.9 เนื่องจากการปัดเศษ คอลัมน์สุดท้ายแสดงขนาดของตะกร้า
ในรูปตัวเงินเพื่อให้อ่านสัดส่วนควบคู่กับตัวส่วนได้ ยางล้อและถุงมือยางผลิตจากทั้งยางธรรมชาติและยางสังเคราะห์
ตัวเลขจึงเป็นโครงสร้างของตะกร้าส่งออก มิใช่มูลค่าจากยางธรรมชาติของไทยโดยตรง
ที่มา: UN Comtrade (2026); คำนวณโดยผู้เขียน

ข้อเท็จจริงข้างต้นทำให้นิยาม ไร่อำนาจเชิงมูลค่า ตรวจสอบได้ชัดเจน
ตำแหน่งฐานการผลิตของไทยต่างจากตำแหน่งผู้มีอำนาจเชิงมูลค่าในสามมิติ คือมิได้
เกิดจากความได้เปรียบที่ผูกกับทรัพยากรหรือขีดความสามารถเฉพาะของไทย
ตำแหน่งอำนาจเชิงมูลค่าเปลี่ยนแปลง เมื่อกติกาและเงื่อนไขการค้าเปลี่ยนไป ดังเห็น
จากการได้ส่วนของสหรัฐอเมริกาที่เคลื่อนจากจีนมายังไทยภายใน 5 ปี และไม่มา
พร้อมอำนาจกำหนดมาตรฐาน เพราะแบรนด์สินค้า สูตรผสมยาง และช่องทางตลาด
ปลายทางยังอยู่กับบริษัทเดิม ไทยจึงเป็นฐานการผลิต แต่ยังมีใช้ผู้มีอำนาจเชิงมูลค่า
อย่างไรก็ตาม การลงทุนต่างชาติยังสร้างค่าจ้าง ภาษี และมูลค่าเพิ่มในประเทศ

เมื่อเปรียบเทียบกับมาเลเซียซึ่งเลือกเส้นทางพัฒนาต่างออกไป ความแตกต่างยังปรากฏชัด แม้มีได้อยู่ในรูปที่สัดส่วนองค์ประกอบการส่งออกแสดงโดยตรง สัดส่วนผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปในตะกร้าส่งออกอย่างหลักสี่กลุ่มของไทยเพิ่มจากร้อยละ 37.8 ในปี 2557 เป็นร้อยละ 67.8 ในปี 2566 ขณะที่มาเลเซียเพิ่มจากร้อยละ 60.6 เป็นร้อยละ 77.2 ระยะห่างเชิงองค์ประกอบจึงแคบลงจากราว 23 จุดร้อยละเหลือราว 9 จุดร้อยละ (UN Comtrade, 2026)

ความแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่ลักษณะของการยกระดับ มิใช่ที่ระดับของสัดส่วนมาเลเซียยกระดับผ่านอุตสาหกรรมถุงมืออย่างที่ทุนภายในประเทศเป็นเจ้าของและครองส่วนแบ่งตลาดโลกร้อยละ 33.3 ในปี 2566 จึงมีส่วนกำหนดมาตรฐานและเงื่อนไขผลิตภัณฑ์ ส่วนไทยยกระดับผ่านการเป็นฐานผลิตยางล้อของบริษัทข้ามชาติ แม้ทั้งสองประเทศเริ่มจากฐานทรัพยากรใกล้เคียงกัน แต่นโยบายในอดีตที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละประเทศมีบทบาทในห่วงโซ่มูลค่าต่างกัน

ดัชนีความซับซ้อนของสินค้าส่งออก (Export Sophistication Index: ESI) ของ Hausmann, Hwang และ Rodrik (2007) ช่วยระบุตำแหน่งของไทยในห่วงโซ่มูลค่าโลกได้ชัดเจน โดยคำนวณระดับรายได้แฝงของสินค้า (PRODY) จากความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ของประเทศผู้ส่งออกกับสัดส่วนสินค้านั้นในตะกร้าส่งออก สินค้าที่ประเทศรายได้สูงผลิตและส่งออกมักมีค่า PRODY สูงกว่า ภายใต้กรอบนี้ ยางธรรมชาติวัตถุดิบในรูป RSS และ STR มีค่า PRODY ต่ำกว่าผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปมูลค่าสูง เช่น ถุงมือทางการแพทย์ ยางล้อมาตรฐาน OEM และชิ้นส่วนยางวิศวกรรม (Hausmann et al., 2007) ดังนั้น แม้เศรษฐกิจไทยโดยรวมมีความซับซ้อนสูงกว่าหลายประเทศผู้ผลิตยาง แต่ภาคยางนั้นยังมีความซับซ้อนที่ต่ำกว่าศักยภาพของเศรษฐกิจไทย

การประมาณเบื้องต้นของผู้เขียนสำหรับสี่ประเทศผู้ผลิตหลัก (ดูกล่องที่ 1.2) พบว่า ค่าดัชนีของไทยอยู่ที่ประมาณ 42 เทียบกับ 78 ของมาเลเซีย ส่วนอินโดนีเซียและเวียดนามอยู่ต่ำกว่าไทย ค่าเหล่านี้เป็นดัชนีไร้หน่วยบนมาตรฐาน 100 ที่ใช้เปรียบเทียบภายในกลุ่มสี่ประเทศเท่านั้น จึงใช้ชี้ตำแหน่งสัมพัทธ์ในห่วงโซ่มูลค่าภายใต้สมมติฐานที่ระบุ มิใช่ค่าที่นำไปเทียบโดยตรงกับดัชนีของหน่วยงานอื่น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตะกร้าส่งออกมีการยกระดับขึ้นแล้ว แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะผลผลิตของเกษตรกรไทยโดยตรง ไทยยังเป็นผู้ป้อนวัตถุดิบโภคภัณฑ์ (commodity supplier) ที่ผู้ซื้อเปลี่ยนแหล่งอุปทานได้ง่าย เพราะ RSS และ STR ทดแทนกันได้สูง การยกระดับจากวัตถุดิบสู่ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปจึงต้องเปลี่ยนตำแหน่งเชิงอำนาจของไทยในห่วงโซ่มูลค่าโลกด้วย

เส้นทางการยกระดับ (upgrading) ของไทยควรดำเนินเป็นลำดับ ได้แก่ การยกระดับกระบวนการ (process upgrading) เพื่อเพิ่มคุณภาพ RSS และ STR และมาตรฐานความยั่งยืน การยกระดับผลิตภัณฑ์ (product upgrading) เพื่อพัฒนา น้ำยางและผลิตภัณฑ์เฉพาะทาง และการยกระดับเชิงหน้าที่ (functional upgrading) เพื่อขยับเข้าสู่ห่วงโซ่มูลค่าสูง ยางล้อ ชิ้นส่วนยาง และบริการมาตรฐานที่มีมูลค่าสูง ช่องว่างสำคัญจึงอยู่ที่ระบบนิเวศอุตสาหกรรมและสถาบันสนับสนุน มากกว่าการขาดวัตถุดิบ บทที่ 2 จะวิเคราะห์โครงสร้างห่วงโซ่มูลค่ายางพาราไทย เพื่อระบุมูลค่าเกิดขึ้นและถูกกักเก็บที่จุดใด

กล่องที่ 1.2 การประมาณการค่า ESI ของภาคส่งออกภายใน 4 ประเทศผู้ผลิตหลัก

(1) ขอบเขตของตัวเลข ค่า ESI ของไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย และเวียดนามเป็นค่าประมาณของผู้เขียนสำหรับหมวดส่งออกภายในช่วงปี 2562–2566 ตามกรอบของ Hausmann, Hwang และ Rodrik (2007) มีใช้ค่าทางการของ World Bank, UNCTAD, Atlas of Economic Complexity ของ Harvard หรือหน่วยงานระหว่างประเทศอื่น จึงไม่ควรนำไปเปรียบเทียบโดยตรงกับดัชนีจากแหล่งเหล่านั้น

(2) สูตรการคำนวณ ใช้กรอบ PRODY และ EXPY ของ Hausmann et al. (2007) โดยคำนวณระดับรายได้แฝงของสินค้า k จาก

$$PRODY_k = \sum_c \left[\frac{\frac{x_{ck}}{X_c}}{\sum_{c'} \frac{x_{c'k}}{X_{c'}}} \right] \times Y_c$$

เมื่อ x_{ck} คือมูลค่าส่งออกสินค้า k ของประเทศ c ส่วน X_c คือมูลค่าส่งออกรวมของประเทศ c และ Y_c คือรายได้ต่อหัวของประเทศ c จากนั้นคำนวณดัชนีระดับประเทศจาก

$$EXPY_c = \sum_k \left[\frac{x_{ck}}{X_c} \times PRODY_k \right]$$

ผู้เขียนดัดแปลงขั้นที่สองโดยจำกัดตะกร้าไว้ที่ HS 4001, 4005 และ 4011–4016 และใช้มูลค่าส่งออกหมวดยางของประเทศเป็นตัวแทน เพื่อให้ผลรวมของน้ำหนักเท่ากับหนึ่ง จึงมีใช้ EXPY ตามนิยามมาตรฐานแต่เป็นดัชนีความซับซ้อนเฉพาะภาคยาง (rubber-sector sophistication index)

(3) สมมติฐานหลัก การคำนวณใช้ข้อมูลส่งออกรายสินค้า HS 6 หลักจาก UN Comtrade เฉลี่ยปี 2562–2566 และ GDP ต่อหัวแบบ PPP ในราคาคงที่ปี 2017 จาก World Bank Open Data โดย ค่า PRODY จากประเทศผู้ส่งออกหลัก 30 ประเทศ ซึ่งครอบคลุมการส่งออกมากกว่าร้อยละ 95 ของโลก และค่าที่รายงานเป็นดัชนีไว้หน่วยบนมาตรฐาน 100 ซึ่งปรับมาตราส่วนขึ้นเพื่อให้เปรียบเทียบกันได้ภายในกลุ่มสี่ประเทศเท่านั้น มีใช้ค่า EXPY และมีใช้คะแนน ECI ของ Atlas of Economic Complexity

(4) การทดสอบความอ่อนไหว หากใช้รายได้ต่อหัวตามวิธี GNI Atlas ในราคาปัจจุบัน ค่าดัชนีสัมบูรณ์จะเปลี่ยนประมาณร้อยละ 10–15 แต่ลำดับยังคงเดิม คือ มาเลเซีย > ไทย > อินโดนีเซียและเวียดนาม ลำดับสัมพัทธ์จึงมั่นคงกว่าค่าสัมบูรณ์

(5) ข้อจำกัด การประมาณครอบคลุมเฉพาะ HS 4001, 4005 และ 4011–4016 ไม่รวมไม้ยางพาราใน HS 44 และผลิตภัณฑ์ยางในชิ้นส่วนยานยนต์หรือเครื่องมือแพทย์ที่อยู่ใน HS 84, 87 และ 90 จึงอาจประเมินความซับซ้อนของภาคยางไทยในความหมายกว้างต่ำกว่าจริง การจำกัดชุดอ้างอิงในการคำนวณ PRODY ไว้ที่ผู้ส่งออกยางรายใหญ่ 30 ประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศรายได้ปานกลาง ยังทำให้ค่า PRODY ถูกบีบเข้าหากันโดยโครงสร้าง จึงเป็นเหตุผลอีกข้อที่ค่าสัมบูรณ์เทียบกับดัชนีจากแหล่งภายนอกไม่ได้ และใช้ชี้ตำแหน่งเชิงโครงสร้าง มีใช้วัดคุณภาพภายในกลุ่มสินค้า

ที่มา. Hausmann, Hwang และ Rodrik (2007), What You Export Matters; UN Comtrade Database (ค่าเฉลี่ยปี 2562–2566); World Bank Open Data (GDP per capita PPP); การคำนวณของผู้เขียน

1.1.3 ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบและตำแหน่งในห่วงโซ่: หลักฐานจากข้อมูลการค้าโลก

การเปลี่ยนองค์ประกอบของตะกร้าส่งออกยังตอบไม่ได้ว่า ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของไทยอยู่ที่ขั้นใดของห่วงโซ่ คำตอบต้องอาศัยการเทียบโครงสร้างการส่งออกของไทยกับโครงสร้างโลกในสินค้าเดียวกัน ส่วนนี้ใช้ตัวชี้วัดสองตัวร่วมกัน ได้แก่ ส่วนแบ่งตลาดโลก ซึ่งวัดสัดส่วนการส่งออกของไทยต่อการส่งออกโลก และดัชนีความชำนาญเฉพาะภายในภาคฯ ซึ่งนำสัดส่วนของสินค้านั้นในการส่งออกของไทยหารด้วยสัดส่วนเดียวกันของโลก ค่ามากกว่าหนึ่ง หมายถึงไทยมีความชำนาญเฉพาะสูงกว่าค่าเฉลี่ยโลก

ดัชนีนี้เป็นการดัดแปลงจากดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบที่ปรากฏของ Balassa (1965) โดยใช้ภาคฯ แทนการส่งออกทั้งหมดเป็นฐานอ้างอิง จึงเหมาะกับการวิเคราะห์ตำแหน่งในห่วงโซ่มากกว่า

ตารางที่ 1.3 ส่วนแบ่งตลาดโลกและความชำนาญเฉพาะด้านยางของประเทศผู้ผลิตหลัก ปี 2566

ประเทศ	มูลค่าส่งออก HS 40 (พันล้านดอลลาร์ สหรัฐ)	ส่วนแบ่ง โลก HS 40 (%)	มูลค่าต่อหน่วย HS 4001 (ดอลลาร์/กก.)	HS 4001 ยางธรรมชาติ	HS 4011 ยางล้อ	HS 4015 ถุงมือและ เครื่องแต่งกาย
ไทย	16.89	7.9	1.34	29.6 / 3.76	7.1 / 0.90	16.4 / 2.08
เวียดนาม	6.30	2.9	1.26	6.9 / 2.34	2.5 / 0.86	2.2 / 0.75
มาเลเซีย	5.51	2.6	1.41	6.6 / 2.57	0.5 / 0.18	33.3 / 12.94
อินโด นีเซีย	5.10	2.4	1.41	20.1 / 8.45	1.8 / 0.77	2.5 / 1.06

ที่มา: UN Comtrade (2026); คำนวณโดยผู้เขียนโดยใช้ผลรวมของประเทศผู้รายงาน 162 ประเทศเป็นฐานส่วนแบ่งโลก